

Короткий вступ до процесуального інтерв'ю Практичний посібник

Розвиток спільних принципів та
професійних стандартів
у правоохоронній діяльності
в органах держав Європи

Майкл Бойл
Жан-Клод Вульєрм

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Короткий вступ до процесуального інтерв'ю

Практичний посібник

**Розвиток спільних принципів та
професійних стандартів
у правоохоронних органах
держав Європи**

Майкл Бойл
Жан-Клод Вульєрм

Рада Європи

Переклад цієї публікації українською мовою та друк здійснено за сприяння проекту Ради Європи «Підтримка інституцій для боротьби з неналежним поведінням в Україні».

Видання англійською мовою
*A brief introduction to investigative interviewing,
a practitioner's guide*, © Council of Europe,
October 2018

Текст створений та використовується з дозволу Ради Європи.

Переклад публікується за згодою Ради Європи, але є виключною відповідальністю перекладача(ів).

Погляди, викладені в цьому документі, є відповідальністю його авторів і можуть не співпадати з офіційною політикою Ради Європи.

Відтворення будь-якої частини цього посібника (до 500 слів) дозволено не в комерційних цілях, якщо цілісність тексту зберігається, уривок не використовується поза контекстом, не надає неповну інформацію або іншим чином не вводить в оману читача щодо характеру, обсягу чи змісту тексту.

Вихідний текст завжди повинен розпізнаватися наступним чином:
«© Рада Європи, рік публікації».

Усі інші запити щодо відтворення / перекладу всього документу, або його частини адресуються

Директорату з питань зв'язку (F-67075
Strasbourg Cedex або publishing@coe.int).

Питання щодо змісту доокумента адресуються

Генеральному директорату з питань прав людини і верховенства права.

Переклад та фахове редагування здійснено ТОВ «Київ ленгвіч сервісес» (LLC "Kyiv Language Services")

Макет і дизайн обкладинки: Департамент підготовки документів і публікацій (Documents and Publications Production Department, SPDP), Рада Європи
Фото: © Shutterstock.com

Council of Europe Publishing F-67075
Strasbourg Cedex <http://book.coe.int>)

© Рада Європи, січень 2021

Зміст

ПЕРЕДМОВА	5
ВСТУПНА ЧАСТИНА	7
ПРОФЕСІЙНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю	9
Інтерв'ю чи допит?	9
Виклики, пов'язані з дотриманням прав людини	10
Дотримання закону – обов'язок поліцейського	10
Права людини	11
Золоте правило	12
Катування не працює	12
Як поводитися з підозрюваною особою	13
Постановка запитань	14
Зчитування поведінки підозрюваної особи: пересторога	15
Докази вини	16
Аудіо- та відеозапис інтерв'ю	17
Визнання вини	18
Підозрювана особа, яка мовчить	19
Практична перевірка	20
ПРОЦЕС ІНТЕРВ'Ю	21
Планування	22
Підготовка	23
Вступна частина	23
Розповідь	24
Запитання	25
Завершення	27
Оцінювання	28
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА	29
ПРИНЦИПИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю	31

Передмова

Двоє експертів-авторів цього посібника мають широкий особистий і професійний досвід роботи в правоохоронних органах, який охоплює проведення аудитів та інспекцій в країнах проживання (Велика Британія та Франція) і за кордоном (Ірак). Вони також мали великий інтерес до впровадження практик, що забезпечують дотримання прав людини, у всі сфери правоохоронної діяльності. Вони знали, що це не лише сприятиме підвищенню ефективності роботи, але й буде внеском у формуванні суспільної підтримки та довіри до правосуддя та верховенства права.

Автори переконалися як на власному досвіді, так і за підсумками дискусій з колегами з різних країн, що неспроможність дотримуватися професійних стандартів правоохоронної діяльності впливає радше з недостатніх знань, обмежених навичок та недостатньої підготовки поліцейських, ніж з якихось особистих недоліків окремих правоохоронців. Вони надто часто стикалися зі спробами організувати навчання у сфері правоохоронної діяльності, із забезпеченням дотримання прав людини, які ґрунтувалися переважно на теоретичних і юридичних підходах. Такі підходи, як правило, були надто далекими від повсякденного трудового та життєвого досвіду поліцейських, а отже, будучи інтелектуально та юридично слухними, мало чим сприяли

тому, щоб побудованими на дотриманні прав людини практиками могли скористатися особи, яких найбільше стосується правоохоронна діяльність.

Автори працювали над кількома навчальними заходами у сфері правоохоронної практики, які, на їхню думку, будуть простими, економічно ефективними, становитимуть інструмент прямої дії, а найголовніше – матимуть істотний вплив у сфері прав людини та верховенства права. Вони вирішили додати елементи нових, ефективніших і таких, що забезпечують дотримання прав людини технік інтерв'ю співробітниками поліції з окремим наголосом на інтерв'юванні підозрюваних. Вони зробили це, визнаючи вразливість підозрюваних до потенційних зловживань під час допитів, у ситуаціях, коли поліцейські можуть величезною мірою спокушатися можливістю розкриття злочинів та подальшого отримання вироків. В умовах недостатності доказів та неспроможності внаслідок недостатніх навичок інтерв'ювання збільшити обсяг, надійність і точність отримуваної інформації, поліцейські можуть відчувати посилену спокусу скористатися єдиним ймовірним засобом розкриття злочину – здобути визнання вини. За таких умов допит може швидко перетворитися на залякування або примушування підозрюваної особи до визнання вини. Автори беруть до уваги той факт, що багато недостатньо підготовлених поліцейських помилково вважають, що невинна особа ніколи не признається у злочині, якого вона не скоювала. І тому поліцейські можуть не вбачати великої небезпеки в застосуванні репресивних засобів, а надто коли вважають – теж помилково – що це робиться в інтересах суспільства. На думку експертів, відсутність навчання в цій сфері означає посилену ймовірність того, що права підозрюваних будуть порушуватися, невинні отримуватимуть вирок, винні залишаться на волі, правоохоронці порушуватимуть закон, який вони самі ж присягалися захищати, а правоохоронна система та система кримінальної юстиції будуть і надалі втрачати довіру та повагу.

Автори відстоювали необхідність розробки короткого ознайомчого посібника з процесуального інтерв'ю, і Рада Європи підтримала їх у цьому. Усі сторони погодилися, що такий посібник буде обов'язково стислим і простим. Він має бути таким, щоб окремі правоохоронці могли прочитати його, зрозуміти й застосувати. Його призначення – не заміна повноцінних навчальних програм з технік інтерв'ю, а радше заповнення прогалів там, де таких програм немає, або вони є обмеженими за обсягом і характером через нестачу ресурсів у правоохоронних органах. Слід визнати, що цей посібник не зробить поліцейських експертами з ведення інтерв'ю, але застосування викладених у ньому методик та принципів сприятиме істотному поліпшенню правоохоронної діяльності та дотриманню зобов'язань щодо поваги до прав людини. А такі цілі є бажаними та гідними всілякого схвалення.

INVESTIGATE

- Who?
- What?
- Where?
- Why?
- When?
- How?

Вступна частина

Розкриття злочинів є найголовнішою метою правоохоронців у всіх країнах світу. Ефективне проведення процесуальних інтерв'ю потерпілих, свідків та підозрюваних є одним з найважливіших інструментів розслідування і розкриття злочинів.

Належне та професійне виконання цієї ключової функції поліції здатне зробити великий внесок у розкриття злочинів, а отже, у здійснення правосуддя та посилення верховенства права. Проте, як це буває з усіма інструментами, ця функція може виконуватися особами з недосконалими знаннями та недостатнім досвідом, а отже, якість виконання може бути низькою. Надто вже часто наслідком цього ставало порушення прав людини поліцейськими, зокрема під час ведення допитів підозрюваних, і, не лише в минулому, але й зараз. З огляду на усвідомлення потреби в запобіганні порушенням та професіоналізації стандартів правоохоронної діяльності, Рада Європи визначила найважливішою і ключовою метою правоохоронної діяльності захист прав людини. Права людини не є перешкодою для ефективної правоохоронної діяльності, радше навпаки – лише через дотримання прав людини можна досягти ефективності такої діяльності. Виконуючи свою роботу з дотриманням зобов'язань у сфері прав людини, поліцейські зможуть по праву заслужити повагу, довіру та підтримку з боку громад, яким вони служать. Діючи в такий спосіб, поліцейські зможуть краще виконувати свою роботу та отримувати більше задоволення від неї. Усі поліцейські визнають такі цілі гідними досягнення.

У підходах до процесуального інтерв'ю, як і в усій іншій роботі, співробітники правоохоронних органів країн Європи мають керуватися Європейським

кодексом поліцейської етики, який ставить на меті забезпечити спільні професійні стандарти та закласти основу для етичних норм. У своїй основі він вимагає від поліцейських не лише діяти законним чином, але й «застосовувати закон добросовісно і з повагою» до всіх членів суспільства, включно з тими членами суспільства, які можуть підозрюватися в участі у злочинах. Метою цього короткого вступу до процесуального інтерв'ю є надати співробітникам поліції ефективний інструмент, а також знання та навички, необхідні для застосування цього інструменту в проведенні розслідувань. В його основі лежать результати сучасних наукових досліджень підходів, які довели свою результативність, а також реальний досвід експертів-практиків, які працюють за найвищими професійними стандартами Європейського кодексу поліцейської етики.

Ключова увага в цьому посібнику приділяється проведенню інтерв'ю із підозрюваними, тобто, будь-якими особами, які брали участь або підозрюються в участі у скоєнні злочину. Хоча процесуальне інтерв'ю з різними категоріями осіб може мати дещо різні цілі, всі інтерв'ю мають спільну мету – зібрати точну, надійну та повну інформацію, яка допоможе притягнути справжнього порушника до відповідальності. Отже, більшість матеріалу, який містить цей посібник, можна застосовувати й до інтерв'ю потерпілих та свідків, адже в ньому викладаються принципи та передовий досвід процесуального інтерв'ю. Окрім того, під час інтерв'ю слідчий насамперед має пам'ятати про окремі додаткові заходи та гарантії, які мають бути вжиті по відношенню до вразливих і неповнолітніх осіб та осіб, які перебувають у несприятливому становищі.

Професійне процесуальне інтерв'ю

Інтерв'ю чи допит?

У матеріалі цього посібника послідовно вживається термін «процесуальне інтерв'ю», а не «допит». Хоча в деяких випадках ці терміни часто вживаються як взаємозамінні Термін «допит» часто обмежується описом допиту підозрюваних, зокрема, в таких тяжких злочинах як вбивство, викрадення, злочини, пов'язані з наркотиками, або тероризм. Разом із тим, цей термін є суворішим за своїм значенням, а отже, можна припустити, що по відношенню до підозрюваних є прийнятним якийсь інший, жорсткіший вид допиту. Насправді ж ви як співробітник поліції повинні виявляти однакові професійні стандарти неупередженості та ставитися з повагою та гідністю до всіх осіб, до яких ставите запитання, незалежно від того, хто вони: потерпілі, свідки або підозрювані. В усіх випадках ви як співробітник поліції маєте використовувати процесуальне інтерв'ю для збору якомога більшої фактичної та надійної інформації для подальшого ведення розслідування та його спрямування до успішного завершення. Безперечно, інтерв'ю із підозрюваними має додаткову потенційну ціль – одержання визнання вини. Однак це не може бути головною або єдиною метою процесуального інтерв'ю, оскільки навіть визнання вини має підкріплюватися іншою інформацією та доказами. Це також знизить ймовірність неправдивого визнання вини і зміцнить позиції правоохоронців у разі, якщо в подальшому підозрювана особа відмовиться від визнання вини.

Виклики, пов'язані з дотриманням прав людини

На всіх етапах слідства важливим є дотримання вами найвищих професійних стандартів правоохоронної діяльності, а також абсолютне зобов'язання захищати права людини, включно з правами підозрюваної особи. Важливим є усвідомлення вами того, що таке співвідношення між професійною правоохоронною діяльністю та дотриманням прав людини є ідеальним балансом, де одне не може існувати без іншого. Отже, ви маєте виявляти повагу та добросовісність в умовах будь-яких викликів та розчарувань, навіть якщо вони викликані поведінкою підозрюваної особи, або вашим власним бажанням терміново розкрити злочин, або ж аналогічним бажанням вашого керівництва або громадськості. Стануться випадки, коли ви, можливо, відчуєте критичну нестачу часу для порятунку людського життя, наприклад, у разі викрадення, або коли терористи планують злочин проти невинних людей. Таке траплялося з іншими поліцейськими в минулому. Проте, навіть погроза насильством по відношенню до підозрюваної особи без наміру реалізувати її не може бути виправданою за цих обставин. Така незаконна поведінка вже призводила до покарання правоохоронців, а також до того, що отримані докази визнавалися недопустимими в суді. Не менш важливим є й те, що, як ви про це дізнаєтеся з цього посібника, техніки процесуального інтерв'ю, сумісні з дотриманням прав людини, є продуктивнішими та потужнішими, ніж примус, залякування або маніпуляції. Вони стабільно демонструють вищу ефективність у розслідуванні злочинів, ніж методи, пов'язані з жорстоким або неналежним ставленням до підозрюваних. Це було доведено і визнано навіть по відношенню до найскладніших категорій підозрюваних та найтяжчих злочинів.

Дотримання закону – обов'язок поліцейського

На додаток до вимог і гарантій, які містяться в національному законодавстві, ви повинні приділяти особливу увагу міжнародній правовій базі, яка стосується правоохоронної діяльності. Зокрема, ви як поліцейський, що працює в одній із

держав-членів Ради Європи, зобов'язані дотримуватися Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ETS No. 5). Крім того, у своїй професійній діяльності ви маєте керуватися Європейським кодексом поліцейської етики та іншими міжнародними документами, які безпосередньо стосуються вашої роботи. Ці документи охоплюють: Європейську конвенцію про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ETS No. 126), а також Конвенцію ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Правоохоронці також мають брати до уваги Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку ООН, а також національні кодекси та стандарти поведінки правоохоронців. Знання цих стандартів та дотримання їх значно підвищать ваші професіоналізм та ефективність. Нижче наведені деякі ключові принципи, які ви завжди маєте враховувати у своїй роботі, і, звичайно ж, під час інтерв'ю підозрюваних, оскільки саме в цей час люди можуть бути особливо вразливими.

Права людини

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

Згідно зі статтею 3, нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Це має пряме відношення до того, як ви ставитеся до підозрюваної особи на всіх етапах її тримання під вартою, а особливо – під час допиту.

Згідно зі статтею 5, кожен має право на свободу та особисту недоторканність і, в разі арешту та позбавлення свободи, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

Згідно зі статтею 14, забороняються всі види дискримінації і не може бути виправданим нерівне поводження із будь-ким за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином»

Поміж іншим, згідно з принципами, викладеними в цьому документі, ставлення до всіх осіб під вартою має бути «гуманним та з повагою до гідності, притаманної людській особистості». Людей не можна піддавати катуванням або жорстокому,

нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню; ніколи, за жодних обставин, таке поведження не може бути виправдано.

В контексті інтерв'ю ніхто не може бути підданий насильству, погрозам або засобам ведення допиту, які ускладнюють для особи можливість робити вибір або ухвалювати рішення. Це включає й користування «неправомірною перевагою» ситуації, в якій особу позбавлено свободи, з метою примушування її до визнання вини.

Належна практика полягає в записуванні тривалості інтерв'ю будь-якої особи, що перебуває під вартою, тривалості перерв та особистих даних усіх присутніх під час процесуального інтерв'ю.

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку ООН

Стаття 2. Під час виконання своїх обов'язків посадові особи правоохоронних органів повинні поважати та захищати людську гідність, а також дотримуватися прав людини та захищати їх стосовно всіх осіб.

Стаття 5. Жодна посадова особа правоохоронних органів не може вдаватися до будь-яких катувань або іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження або поктарання, підбурювати до таких дій або терпимо ставитися до них.

Стаття 6: Посадові особи правоохоронних органів повинні повною мірою забезпечувати охорону здоров'я осіб, які знаходяться в цих органах під вартою

Золоте правило

Не існує жодних обставин, які б виправдовували по відношенню до підозрюваної особи залякування, погрози, жорстокість або насильство будь-якого виду, фізичне чи психологічне, з метою одержання інформації, звинувачення іншої особи або примушування до визнання вини.

Це не лише є неетичним, але і суперечить етичним стандартам професійної правоохоронної діяльності, а також порушує національне законодавство та міжнародне право. Це просто не працює.

Перед тим, як пройти кризу увесь процес та окремі етапи процесуального інтерв'ю, важливо, щоб ви спочатку належно оцінили та прийняли для себе його «золоте правило». Це правило є простим для розуміння, але послідовне його впровадження у вашій професійній практиці може бути важким з огляду на внутрішні або зовнішні чинники, які спокушатимуть відійти від нього або позбавитися його. Разом із тим, ви повинні дотримуватися його, якщо бажаєте стати правоохоронцем, досвідченим у веденні процесуальних інтерв'ю, який працює за законом.

Катування не працює

Існує великий обсяг наукових даних, які свідчать про те, що катування та нелюдське поводження не працюють. Вони не дають отримати точну або надійну інформацію, що мало б бути ціллю співробітника поліції – інтерв'юера. Вплив стресу на когнітивну функцію мозку є таким, що у вас не може бути впевненості у правдивості отриманої інформації, навіть якщо самі жертви, можливо, насправді вірять в те, що говорять правду. Ці висновки підтверджуються не лише надійними експериментами, але й практичним досвідом найкращих інтерв'юерів, які проводили процесуальні інтерв'ю осіб, підозрюваних у тероризмі, та затятих злочинців-рецидивістів. Їх підтверджують навіть ті слідчі, які були засуджені судами за застосування катувань для здобуття інформації та визнань у сотнях випадків. Вони також визнають, що отримана ними внаслідок катувань інформація не мала ані достовірності, ані цінності, і не можна було покладатися на неї. Частіше метою катувань та нелюдського ставлення є просте бажання завдати страждань, репресій та заперечити гідність особи. Деякі поліцейські досі, попри переконливі докази на користь протилежної думки, наївно вважають, що фізичне або психологічне насильство працює. А це насправді є контрпродуктивним. Набагато вірогіднішим результатом буде те, що нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження призведе до визнання вини з боку вразливих і невинних осіб, що дозволить справжнім винним у злочині особами залишитися на свободі. Буде порушено той самий закон, який співробітник поліції присягався захищати, і буде зруйновано суспільну довіру до правоохоронних органів. Не може бути підтримки поліції та поваги до неї там, де її співробітники не дотримуються прав людини, не поважають людської гідності і не дотримуються закону.

Як поводитися з підозрюваною особою

Існують визнані основоположні гарантії проти неналежного поводження з особами під вартою. Якщо підозрювана особа вже перебуває під вартою, ви повинні пересвідчитися в наявності цих гарантій. Навіть якщо підозрювана особа якийсь час вже перебуває під вартою, не сприймайте на віру те, що гарантії вже надано – не буде жодної шкоди в тому, щоб у цьому пересвідчитися. Якщо цього не було зроблено, гарантії повинні надати ви. Вжиття цих заходів, скоріш за все, покращить ваші шанси на успіх в одержанні інформації, оскільки це буде

Для чого застосовувати техніки процесуального інтерв'ю?

- ▶ Вони допомагають визначити напрямок слідства. Це може призвести до ефективного кримінального

внеском у побудову відносин взаєморозуміння з підозрюваною особою та демонстрацією вашої поваги до її прав і до закону.

Переконайтеся в тому, що підозрюваній особі було надано можливість поінформувати іншу особу на власний вибір про тримання під вартою, а також можливість зв'язатися з адвокатом. Спитайте також у підозрюваної особи, чи знає вона про своє право на обстеження лікарем на власний вибір, навіть якщо його/її вже обстежив лікар, наданий поліцією.

Пам'ятайте, що підозрювану особу неможна піддавати допиту тривалий період часу без перерв і надання адекватного харчування та пиття. Підозрюваній особі має бути наданий період часу мінімальною тривалістю у 8 годин, без будь-яких перерв, протягом 24-годинного періоду, під час якого їй має бути надана можливість сну, за бажанням, або відпочинку іншим чином. Хоча ви не повинні маніпулювати періодами перерв для того, щоб завдавати підозрюваній особі непотрібний стрес, ви можете ухвалити тактичне рішення робити перерви під час інтерв'ю тоді, коли вам потрібно додатково перевірити певну інформацію або провести додаткові слідчі дії. Також, у разі присутності захисника підозрюваної особи, ви маєте знати, що захисник може робити запити про перерву, щоб порадитися зі своїм клієнтом, або ж підозрювана особа може сама просити про таку приватну розмову. Ви не маєте обов'язково погоджуватися на такі запити, оскільки в певний проміжок часу це може бути в інтересах слідства, а може й не бути. Ви самі маєте приймати рішення на основі власних міркувань.

Постановка запитань

Пам'ятайте, що в підозрюваної особи можуть бути певні вразливості та додаткові потреби, які, можливо, вам доведеться враховувати до, під час та після інтерв'ю. Можливо, підозрювану особу має «супроводжувати» інший дорослий, який не є захисником, наприклад, для забезпечення інтересів підозрюваної особи, якщо та є дитиною або належить до вразливих категорій осіб. Ключова функція поліції

переслідування підозрюваної особи або до звільнення невинної особи, а отже, краще послужить справі правосуддя.

- ▶ Покращення якості здобутих інформації та доказів посилює позиції обвинувачення і дозволить уникнути непотрібних витрат ресурсів з боку поліції та кримінальної юстиції.
- ▶ Це призведе до посилення суспільної довіри до професіоналізму та ефективності поліції, дотримання нею прав людини, а отже збільшить її підтримку та повагу до неї.

полягає у встановленні належності особи до вразливої категорії і вжитті заходів з метою надання їй належної підтримки.

Немає сенсу в інтерв'ю підозрюваної особи, яка, байдуже з яких причин, не розуміє змісту й мети запитань, які ви прагнете їй поставити. Такий стан може бути тимчасовим, якщо підозрювана особа перебуває під впливом наркотиків або алкоголю, або ж у стані шоку чи стресу. Можливо, вам знадобиться оголосити «перерву», якщо підозрювана особа не здатна продовжувати і їй треба дати перепочинок. Майте на увазі, що психічний та фізичний стан підозрюваної особи можуть змінюватися, а отже, можливо, під час інтерв'ю виникнуть обставини, які потребують медичної допомоги для підозрюваної особи, навіть якщо до того вона була в задовільному стані. Підозрювана особа може страждати від порушення розумового розвитку або дефіциту функцій соціальної взаємодії, які можуть впливати на її здатність надавати повністю обмірковані відповіді або адекватним чином розуміти значення або сенс запитань до неї. До підозрюваних можна застосовувати процесуальне інтерв'ю, якщо вони повною мірою розуміють сенс запитань. Проте, навіть якщо остання умова не виконується, можуть скластися виняткові обставини, за яких негайний допит може бути виправданим, наприклад, коли під загрозою є життя або власність, або ж коли існує ризик втрати доказів, або порушники можуть втекти. На ваше рішення можуть впливати окремі обставини справи, але ви завжди повинні враховувати питання добробуту підозрюваної особи.

Зчитування поведінки підозрюваної особи: пересторога

Деякі співробітники поліції полюбляють посилалися на своє інтуїтивне «чуття» та вихваляються здатністю зчитувати мову тіла особи та інші сигнали й розуміти, коли підозрювана особа бреше, або навіть коли вона є винною в конкретному злочині. Це повністю суперечить тій об'єктивності, яка вимагається від професійного слідчого. Це може призвести до того, що ви проігноруйте або знеціните важливу інформацію, яка спростовує таку необґрунтовану віру або суперечить їй. Не будьте залежними від здатності будь-якого роду до виявлення брехні, а радше знаходьте докази та слідуйте за ними. Недостатність доказів проти конкретної підозрюваної особи не завжди має розглядатися як проблема, адже вона може виявитися корисною. Відсутність істотних доказів може вказувати на можливу наявність іншої винної особи, а отже, на необхідність ведення слідства в іншому напрямі.

Співробітник поліції, нездатний до об'єктивності, який натомість вірить у те, що «знає» правду, є більш схильним шукати виправдання своїм поглядам через примушування чи залякування підозрюваної особи, або маніпулювання нею іншим чином, щоб та визнала вину. Надто велике зосередження енергії та інтересу

на здобутті визнання вини може призвести до того, що співробітник поліції заплющить очі на іншу інформацію, яка може вказувати на те, що винну особу слід шукати деінде. Навіть у разі, якщо співробітник поліції, можливо, правильно визначив, що підозрювана особа бреше, причини такої «неправди» можуть мати складний характер. Вона дійсно може бути пов'язаною з провинною, але й разом з тим бути викликаною іншими причинами, такими як страх, збентеження, бажання догодити інтерв'юєрові або ж просто примушування себе щось сказати у відповідь на запитання, навіть якщо підозрювана особа не знає правильної відповіді. Тлумачення поведінки за допомогою якоїсь стереотипної формули або кліше є ненадійним і цього слід уникати. Співробітник поліції повинен залишатися неупередженим і зберігати об'єктивність!

Докази вини

Було б наївним не визнавати того факту, що існують обставини, за якими наявні докази та інформація вже вказують на високу ймовірність вини особи, щодо якої поліція проводить процесуальне інтерв'ю, у скоєнні кримінального злочину. Усвідомлення цього не шкодить ставленню інтерв'юєра до інтерв'ю і не вимагає радикальних змін у ньому, оскільки об'єктивність все одно залишається винятково важливою під час процесуального інтерв'ю. Знання певних фактів формує те, як ви ставите запитання, але не етапи або процес інтерв'ю, це також не повинно відволікати вашу увагу від інших можливостей та пояснень. Крім того, протягом усього інтерв'ю вам все одно необхідно будувати і підтримувати взаєморозуміння з підозрюваною особою, а також, і це є найважливішим, вам потрібно і надалі ставитися до підозрюваної особи з повагою та гідністю. Поліцейські зобов'язані допитувати всіх підозрюваних, виходячи з презумпції їхньої невинності. Інше рішення може ухвалити лише суд. Було багато випадків, коли поліцейські вірили у винуватість підозрюваної особи і проводили її допит лише, щоб довести цю свою віру, а не щоб розкрити правду про те, що реально сталося. Це призводило до примушення деяких підозрюваних до визнання вини, а через деякий час виявлялося, часто внаслідок незалежної судово-медичної експертизи або фізичних доказів, що ці підозрювані були абсолютно невинуватими.

Аудіо- та відеозапис інтерв'ю

Широко визнаним є той факт, що аудіо- або відеозапис процесуального інтерв'ю надає поліції багато важливих переваг. Хоча під час інтерв'ю повинні робитися нотатки (в ідеалі, другою особою, а не головним інтерв'юером), їхня мета полягає в забезпеченні структурованого підходу до з'ясування питань, які або випливають з розповіді підозрюваної особи під час інтерв'ю, або її заперечують. Інтерв'юер не може повністю його нотувати й одночасно приділяти увагу тому, що підозрювана особа продовжує казати та її поведінці. Крім того, електронний запис забезпечує протокольний доказ того, що було сказано, який неможливо оскаржити. Він надає інтерв'юєрові можливість зосередитися на активному слуханні розповіді підозрюваної особи та заохочувати розкриття правди. Поліцейські можуть пізніше переглядати сам запис, який може допомогти у визначенні питань, на які спочатку під час інтерв'ю не було звернено уваги, і які потребують подальших дій. Запис не лише є засобом вирішення будь-якої суперечки, він також надає поліцейським необхідний рівень захисту з приводу інтерв'ю, адже може надати необхідні докази для спростування будь-яких злісних або необґрунтованих звинувачень у зловживаннях.

Додатковою перевагою є те, що аудіо- або відеозапис інтерв'ю надає захист також і особі, інтерв'ю якої правоохоронці здійснюють під вартою. Часто один лише факт, що інтерв'ю записуються, слугує для поліції потужним стимулом на користь підтримки навчання процесуальному інтерв'ю та прагнення до вдосконалення навичок інтерв'ю. Аудіо- або відеозапис може бути також корисним ресурсом, як це буде далі видно, для «оцінювального» етапу інтерв'ю, і не лише для формування напряму подальшого розслідування, але й як навчальний ресурс для власного професійного розвитку співробітників поліції.

Гарантії

- ▶ Усі інтерв'ю мають бути запротокольовані, і підозрювана особа має право отримати копію протоколу інтерв'ю.
- ▶ Усі підозрювані повинні мати право на допомогу з боку захисника під час знаходження під вартою і мають бути поінформовані про це право до початку інтерв'ю.
- ▶ Слід звертати увагу на окремі потреби підозрюваних, які є вразливими внаслідок свого фізичного або психічного стану (а також на будь-які обов'язки інтерв'юєра згідно з національним законодавством у сфері рівних прав).
- ▶ Підозрюваним повинні надаватися адекватні безперервні періоди відпочинку та необхідне харчування й пиття.

Визнання вини

Управління Верховного комісара ООН з прав людини відзначає в кишеньковому довіднику «Стандарти прав людини і практики для поліції», що поліцейський «ніколи не повинен вимагати визнання вини або покладатися на нього як на основний елемент у справі. Натомість метою розслідування має бути встановлення незалежних фактів». Далі в ньому міститься рекомендація поліцейським «вивчати та застосовувати сучасні передові техніки інтерв'ю», що якраз і є метою цього посібника.

Надто часто поліцейські, внаслідок відсутності підготовки, знань та інших ресурсів, залежать у розслідуванні злочинів від визнання вини. Як вже зазначалося вище, поліцейські з цієї причини можуть реагувати на спонуки, пов'язані з одержанням визнання вини, застосовуючи жорстокі засоби, а не навички ведення слідства з метою розкриття правди. Немає перешкод у тому, щоб схвально приймати визнання вини. Проте існують деякі важливі застереження. Поліцейські повинні усвідомлювати, що певні особи є чутливими та вразливими. Внаслідок цього вони можуть визнавати вину в злочинах, яких вони не скоювали. В інших випадках особи можуть визнавати свою вину для захисту третіх осіб. Тому співробітники поліції завжди повинні вести пошук доказів, які можуть підтвердити або спростувати правдоподібність будь-яких зізнань. Те, що співробітники поліції спиралися не лише на саме визнання вини, може виявитися корисним, якщо особа пізніше вирішить відмовитися від визнання вини.

Правопорушники можуть визнавати вину, якщо вони її відчують і бажають пояснити, що трапилося і чому, або дати іншим чином звіт за свої дії. Інші можуть визнавати вину, якщо тягар доказів проти них є настільки потужним, що в них не залишається інших варіантів, а отже, визнаючи провину до суду, сподіваються на одержання пом'якшувального вироку або інші сприятливі обставини. А інші можуть визнавати вину, якщо стрес від перебування під вартою та тиск від допиту поліцейськими є настільки потужними, що визнання вини стає засобом полегшення і припинення допиту. Така динаміка може також бути чинником примусу до визнання вини для абсолютно невинних, але вразливих осіб. І набагато частіше це стається, коли поліцейські застосовують репресивні методи. Осіб з високою сугестивністю можна за допомогою маніпуляцій та викривлень переконати в тому, що вони є дійсно винними. Це підкреслює необхідність пошуку доказів, які підтримують або, навпаки, спростовують визнання вини.

▶ Підозрювані, які чекають на інтерв'ю або на його продовження, повинні утримуватися в адекватних санітарних умовах з належним забезпеченням простору, освітлення, тепла й вентиляції, їм має бути надана можливість сидіти та/або лежати з метою відпочинку.

Підозрювана особа, яка мовчить

Від підозрюваних слід очікувати широкий спектр варіантів поведінки: від догідливості до відмови від співпраці, від надто дружнього ставлення до образ і навіть агресивності. Під час інтерв'ю співробітники поліції можуть почуватися вкрай неприємно, коли підозрювана особа мовчить. Підозрювана особа може заплющувати очі, витріщатися в одну точку або навіть намагатися повернути від вас стільця або тіло, щоб взагалі уникнути контакту. За таких умов ви маєте продовжувати ставити запитання підозрюваній особі. Ваші запитання повинні бути дотичними, але не мають повторюватися настільки часто, що допит набуде агресивного характеру. Пам'ятайте, що мовчання підозрюваної особи не має відношення до визнання її вини або невинуватості та не повинна заважати вам дотримуватися презумпції невинуватості. Це всього лише підозрювана особа, яка вирішила скористатися своїм правом. Підозрювану особу не можна примусити свідчити проти себе або визнати вину.

Не дозволяйте мовчазній поведінці підозрюваної особи викликати у вас неприємні почуття або змушувати вас відхилитися від професійних стандартів. Не кричіть, не вживайте агресивної або зневажливої мови, не зліться. Ви повинні змиритися з тим, що іноді будуть ситуації, коли підозрювані зберігатимуть мовчання незалежно від ваших навичок або стратегій, які ви застосовуєте. І це не має жодного стосунку до ваших здібностей або ефективності як співробітника поліції.

Підозрювана особа може давати стислі або уривчасті відповіді, наприклад, «жодного уявлення», «без коментарів», або «не знаю». Це також може бути неприємним, адже не дає уявлення про те, чи й на наступні ваші запитання ця особа відповідатиме в тій самій манері, хоча це може швидко з'ясуватися.

Вам слід нагадати підозрюваній особі про злочини, у скоєнні яких вона підозрюється, і, що зараз вона може своїми словами висловити власну версію питань і фактів. Дайте підозрюваній особі час подумати над цим. Навіть якщо підозрювана особа не відповідає або відповідає уривчасто, зробіть паузу, щоб вона ще поміркувала, і не ставте відразу нового запитання. Нагадайте підозрюваній особі про те, що, хоча вона й може мовчати у відповідь на деякі з ваших питань, втім, під час запиту ви можете поставити й інші запитання, на які їй захочеться відповісти, а отже, вона має слухати усі запитання та міркувати над наданою їй можливістю відповідати на них. Ви можете стимулювати реакцію, нагадуючи про докази, якими ви вже володієте. Докази можуть вказувати на вину підозрюваної особи і змусити її відреагувати на вашу пропозицію пояснити докази власними словами. Навіть якщо підозрювана особа зберігала мовчання увесь час, коли ви їй ставили запитання, завжди давайте їй знати, що

ви все одно завершите інтерв'ю запитанням про те, чи бажає вона сказати ще щось або щось запитати у вас.

Пам'ятайте «золоте правило» про те, що за жодних умов ви не можете застосовувати силу або погрози або навіть схилити підозрювану особу до того, щоб говорити, якщо вона вирішить скористатися правом мовчати.

Практична перевірка

Надто часто успіх навчання співробітників поліції вимірюється наявністю навчальних програм, рівнем їх відвідуваності або завершення, або ж загальною кількістю їх учасників. Звичайно, цілком імовірним є те, що співробітники поліції можуть відвідувати такі програми та або не набути належних навичок та знань, або ж швидко припинити застосовувати у своїй практиці набуті в аудиторії знання. Тому існує необхідність в оцінюванні співробітників поліції під час будь-яких навчальних програм з процесуального інтерв'ю, невдовзі після завершення таких програм, а також пізніше (можливо, через 1–1,5 роки), щоб перевірити, чи застосовують вони постійно у своїй практиці процесуальних інтерв'ю набуті знання, навички та принципи. Багато чого залежить від належного контролю та конструктивної підтримки співробітників поліції – інтерв'юерів, а також зворотного зв'язку.

Доцільно створити середовище підтримки та навчання, де недосвідчені співробітники можуть звертатися до більш досвідчених інтерв'юерів (включно з їхніми керівниками) за допомогою в інтерв'ю на будь-якій стадії процесу. Можливо, виникне потреба в тому, щоб головним інтерв'юером був хтось із більш досвідчених та обізнаних колег. Особливо це необхідно робити тоді, коли особа, інтерв'ю якої проводиться, є надто проблемною, або ж справа має винятково серйозний або складний характер.

Процес інтерв'ю

У той час, як окремі етапи процесуального інтерв'ю можуть бути по-різному розбиті на частини та означені, сама структура належним чином організованого інтерв'ю не надто змінюватиметься. Протягом років практики склалася стійка й ефективна структура інтерв'ю, яка включає кілька ключових етапів. Цієї послідовності слід дотримуватися на системній основі. Нижче викладено весь процес, і хоча може здаватися, що події в ньому рухаються лише в одному напрямку, час від часу слідчий має повертатися до раніших етапів. Наприклад, коли під час інтерв'ю підозрювана особа змінює свою версію подій і визнає вину під впливом переконливих доказів, наведених інтерв'юером. Це вимагає повернення до етапу «розповіді» і пропозиції підозрюваній особі надати нове пояснення того, що сталося. Утім, успіх або неуспіх кожного з етапів істотно впливатиме на наступний етап. Кожен етап викладено нижче окремо.

Стислі зауваження про побудову взаєморозуміння

Для вас як для інтерв'юера важливим є встановлення та підтримання взаєморозуміння з особою, інтерв'ю якої ви здійснюєте. Це означає відкритий і зацікавлений підхід, ставлення до людини з повагою, поза впливом ваших особистих поглядів або упереджень. За такого підходу інтерв'юер виявляє комунікативність і бажання допомогти, а також щирий інтерес до особи, інтерв'ю якої здійснює. Це не означає, що особа, інтерв'ю якої ви проводите, має вам подобатися, або, що ви повинні поділяти її цінності або погляди. Ваші особисті почуття не повинні шкодити вашому підходу або перешкоджати налагодженню відносин взаєморозуміння та довіри. Досвід свідчить про те, що це мотивує осіб, інтерв'ю яких проводиться, навіть затятих терористів, до розкриття точної, надійної та важливої інформації. Взаєморозуміння є основоположною передумовою успішного інтерв'ю.

Побудова взаєморозуміння має критично важливий характер. Усі досвідчені інтерв'юери, які мають досвід взаємодії з найсерйознішими та найзатятішими злочинцями, у тому числі з терористами, наголошують на необхідності побудови відносин взаєморозуміння з метою одержання інформації. Не сприймайте термін «взаєморозуміння» як такий, що означає, що ви якоюсь мірою потураєте злочинам, які розслідуєте, або маєте особисту симпатію до особи, яку допитуєте.

Шукайте можливість виявити емпатію до підозрюваної особи, наприклад, з приводу певних труднощів, з якими вона стикається в передачі інформації, або стресу, який вона відчуває під час інтерв'ю, що дозволить вам визнати ці почуття та висловити розуміння.

ПЛАНУВАННЯ

ПІДГОТОВКА

ВСТУПН.
ЧАСТ.

РОЗПОВІДЬ

ЗАПИТАННЯ

ЗАВЕРШЕННЯ

ОЦІНЮВАННЯ

Планування

Належне планування – підґрунтя добре проведеного процесуального інтерв'ю. Важливим для вас є чітке усвідомлення того, що ви прагнете досягти під час інтерв'ю, тобто, якими є ваші цілі. Можливо, це потреба перевірити певну інформацію, яку ви вже маєте. Можливо, це певні аспекти злочину, які ви прагнете уточнити або довести. Можливо, ви бажаєте дізнатись, чи існує переконливе алібі або як можна його спростувати. Можливо, ви шукаєте додаткові докази і бажаєте дізнатись, де їх можна знайти. Підготовка підвищує шанси на те, що ви зможете отримати потрібну вам інформацію від підозрюваної особи. Якщо ви не підготуєтесь, то, ймовірно, «спотикатиметесь» під час інтерв'ю і створите враження невпевненості та незрозуміння того, що робите. Ви повинні завжди мати час на підготовку незалежно від того, скільки часу, як ви вважаєте, у вас є в запасі.

На початку пересвідчіться, що маєте якомога глибші знання про злочин, який розслідується. На увазі маютья не лише обставини справи, а й також уся наявна інформація (судово-медичні експертизи, показання, експертні висновки), а також знання юридичного визначення злочинів, які розслідуються, включно зі знанням того, які докази необхідні для обґрунтування обвинувачення. Вам слід також дізнатись якомога більше про особисту історію підозрюваної особи, включно з її кримінальним досьє.

Вам слід виявляти гнучкість, оскільки під час інтерв'ю може спонтанно статися те, що змусить вас негайно реагувати, можливо, змінюючи тактику. Зазвичай, краще, якщо інтерв'юєрів двоє, а в ідеалі один з них має бути жінкою, якщо ви проводите інтерв'ю підозрюваної жіночої статі. Це, втім, потребує планування та розподілу ролей: хто починає, хто надає роз'яснення, хто гратиме керівну роль, коли втручається другий інтерв'юєр, тощо. Вам потрібно спланувати, як ви будете реагувати на поведінку підозрюваної особи, якщо вона заперечуватиме вину, визнаватиме вину або ж просто відмовиться від співробітництва та мовчатиме. Якщо підозрювана особа заперечує свою причетність, чому вона це робить: чи вона стверджує, що перебувала в той час в іншому місці, чи що її неправильно ідентифікували, чи вона захищає себе (наприклад, викрадене майно належить їй, вона діяла в умовах необхідної оборони, вона діяла розумно, але була неправильно поінформована)?

Вам потрібно підготуватися до можливої реакції підозрюваної особи і до того, як ви на неї відповідатимете у пошуку «правди». Розплануйте пред'явлення доказів. На якому етапі для вас буде краще повідомити підозрювану особу про факти, про які вам вже відомо, та одержати її реакцію на це?

Підготовка

Підготовка означає також стан психологічної підготовленості до інтерв'ю. Вам потрібно буде підготуватися до позитивної реакції на поведінку підозрюваної особи, навіть якщо вона означатиме для вас неприємні почуття або проблеми. Ви маєте зосередитися на підтриманні взаєморозуміння та створенні найсприятливішого середовища для досягнення ваших цілей. Ви повинні також усвідомлювати власні емоції та почуття, а також те, як ви їх стримуватимете та контролюватимете, щоб це не завадило просуванню інтерв'ю. Пам'ятайте, що головний інтерв'юер може поступитися своєму колезі, якщо його особисті риси або темперамент заважають побудові відносин взаєморозуміння з підозрюваною особою. Підготовка також вимагає створення оптимальної фізичної обстановки інтерв'ю за допомогою наявних засобів. Вам потрібно вирішити, де відбуватиметься інтерв'ю, яким буде, наприклад, умеблювання приміщення, забезпечити доступ до записувальних матеріалів або приладів. Слід ретельно обміркувати навіть план розміщення учасників інтерв'ю, який може змінюватися в залежності від того, хто буде в цей час у приміщенні, яких цілей ви прагнете досягти, а також від будь-яких окремих характеристик або вимог самої підозрюваної особи.

Вам потрібно забезпечити, щоб під час інтерв'ю ніщо не відволікало ні вас, ні підозрювану особу, щоб приміщення було тихим, зачиненим і до нього не потрапляли сторонні особи.

Ви не повинні дозволити собі відволікатися або хвилюватися через присутність третьої сторони, як-от захисника, перекладача або дорослого, який супроводжує неповнолітню особу. Ці особи мають свої визначені ролі, які вам потрібно взяти до уваги на етапі планування та уточнити разом з ними під час підготовки до інтерв'ю.

Вступна частина

Пам'ятайте про необхідність встановлення і підтримання відносин взаєморозуміння, як і про те, що це починається з ваших перших вступних слів, звернених до підозрюваної особи. Цьому допоможе вияв вашого інтересу до підозрюваної особи та турбота про її добробут. Ви не намагаєтесь стати її «другом», натомість ви так поведіться з нею, щоб вона бачила, що ви її поважаєте як людину та розумієте стрес та проблеми, пов'язані з ситуацією, в якій вона наразі перебуває.

- ▶ Представтеся, назвіть своє ім'я та посаду, представте інших присутніх співробітників поліції та посадових осіб. Поясніть, якими будуть ваша та їхня ролі під час усього процесу.
- ▶ Роз'ясніть особі причину, з якої проведитиметься інтерв'ю з нею. В залежності від національного законодавства вашої країни, можливо, буде доцільним на цьому етапі зробити попередження. Незалежно від того, чи це офіційно

вимагається, обов'язково поінформуйте підозрювану особу, чітко та мовою, яку вона розуміє, про злочин (злочини), в якому (яких) вона підозрюється, і про що ви будете її запитувати.

- ▶ Розкажіть, що відбуватиметься під час інтерв'ю, як воно проводитиметься. Ви також маєте поінформувати підозрювану особу про те, що до неї можуть бути поставлені інші запитання, які можуть виникнути під час інтерв'ю з метою надання пояснень щодо певних фактів та питань.
- ▶ Роз'ясніть підозрюваній особі її права, включно з правом на адвоката, а також межі застосування цього права відповідно до законодавства вашої країни.
- ▶ Запитайте в підозрюваній особі, чи є в неї якісь запитання на цьому етапі, чи потрібно їй щось (сходити в туалет, попити води, тощо). Пересвідчіться, зокрема, в тому, що вона розуміє, що ви їй кажете.
- ▶ Усі перераховані вище питання, поставлені чітко, зрозуміло, у відкритій формі та з повагою, є важливими у встановленні відносин взаєморозуміння.

Розповідь

Після того, як ви завершили вступну частину і належним чином переконалися, що підозрювана особа уповні розуміє, що від неї очікується, ви маєте надати їй можливість розповіді, докладної й без переривання. Розповідь має включати надання нею пояснень щодо будь-якої інформації, на підставі якої слідство вважає, що вона може бути причетною до скоєння злочину. Надавайте підозрюваній особі час поміркувати під час розповіді, не вважайте, що вам відразу потрібно заповнювати будь-яку паузу. Дозвіл робити паузи може стати ефективним інструментом, за умови його належного використання, щоб заохотити підозрювану особу докладніше викласти вже сказане та додати нові подробиці або ж додаткову інформацію про події. Важливим є заохотити підозрювану особу надати власну версію і не переривати її, навіть якщо ви вже відразу маєте сумніви щодо її правдоподібності або точності. Пам'ятайте, що ви дозволяєте підозрюваній особі викладати її «власну» версію, адже це дасть інформацію, яка пізніше може бути перевірена та вказати на вину або невинність цієї особи.

Вам потрібен буде запис цієї розповіді, і не лише як доказ, але для того, щоб мати можливість нагадувати підозрюваній особі про важливі аспекти її версії, які ви пізніше уточнюватимете або спростовуватимете, оскільки подробиці суперечитимуть іншій інформації, якою ви вже володієте. Ви можете допомогти підозрюваній особі переконатися в тому, що вона усвідомлює зміст власних показань, стисло повторюючи викладене нею. Дайте їй можливість погодитися з вашим стислим викладом або уточнити його так, як вона вважає за потрібне.

Пам'ятайте, що мова вашого тіла та прості зауваження можуть спрацювати,

заохочуючи підозрювану особу розповідати повніше і з більшими подробицями. Зокрема, це демонстрація інтересу й того, що ви активно слухаєте все, про що вона говорить. Це можна показати простим киванням голови або зауваженнями на зразок «це цікаво» або «зрозуміло».

Запитання

Почувши розповідь підозрюваної особи, ви зможете визначити напрямки, за якими маєте спонукати її до надання подальших подробиць. Ви, можливо, попросите її надати вам конкретнішу інформацію та пролити світло на ті частини розповіді, які залишилися нечіткими, або де її заяви були суперечливими. Коли ви заохочуєте підозрювану особу до надання подальших пояснень, ви маєте і надалі зосереджуватися на застосуванні відкритих запитань для одержання якомога більшої інформації, не змінюючи і не обмежуючи її відповідей. На початку, можливо, ви не будете безпосередньо спростовувати слова підозрюваної особи, а радше дасте їй зрозуміти, що вам потрібна додаткова інформація, і дозволите їй говорити, аж поки вона не завершить «свою» повну розповідь. А після цього вже ви порушуєте власні питання, маючи низку фактичних даних відносно злочину. Ви вводите в розмову факти, які підозрювана особа, можливо, ще не згадала у своїй розповіді, та вимагаєте пояснити їх, наприклад: чому ця особа перебувала на місці злочину, чому відбитки її пальців були знайдені на дверній ручці або чому вкрадене майно перебувало в її машині. Ви також можете продемонструвати фізичні докази або фотографічні знімки під час постановки запитань, наприклад: «Чи впізнаєте ви цю викрутку?» Вам потрібно заздалегідь запланувати демонстрацію «речових доказів» та введення цього елемента до постановки запитань. Обравши вірну тактику для використання вашої інформації, ви надаєте підозрюваній особі можливість «пояснити» або розповісти про неї до пред'явлення доказів. Наприклад, якщо відбитки пальців підозрюваної особи було знайдено на місці злочину, який стався у вівторок, ви запитуєте її, що вона робила того вівторка. Вона визнає, що була на тому місці, або ж стверджує, що була деінде? Якщо ви почнете з фрази «відбитки ваших пальців були знайдені на місці злочину», вона може у відповідь вигадати причину того, чому це сталося. Пам'ятайте, що під час постановки питань ви завжди зберігаєте об'єктивність. Вам потрібно вислухати те, що має сказати на пояснення підозрювана особа, а не виходити з припущень, що ви вже знаєте причину тих чи інших фактів. У підозрюваної особи може виявитись правдоподібне й розумне пояснення, яке належно відповідає усім фактам. Після цього вам, можливо, буде потрібно рухатися далі в тих напрямках, де існують невідповідності між розповіддю підозрюваної особи та доказами або інформацією, якими ви вже володієте. Ці аспекти матимуть різну доказову силу стосовно доказу (або спростування) вини особи, підозрюваної в скоєнні злочину. Один з підходів

полягає в тому, щоб почати з доказів, які мають меншу цінність, та переходити до тих, що мають більшу доказову силу.

Стислі зауваження про побудову взаєморозуміння

Вам потрібно усвідомлювати те, як ви формуєте запитання, адже це має безпосередній і значний вплив на сутність відповідей, які ви отримаєте. Загальне правило полягає в тому, що ваші запитання мають бути чіткими й конкретними, вам не потрібно бентежити підозрювану особу професійною термінологією або одночасно порушувати низку окремих, різних за змістом питань.

Існує кілька різних видів запитань: відкриті, закриті, примусового вибору, багатоваріантні, навідні.

- ▶ Відкриті питання дозволяють підозрюваній особі надавати довші та докладніші відповіді, а інтерв'юер не вказує напрямок відповіді. Це можуть бути запитання на зразок «Що сталося?» або запитання, які починаються з прохання до підозрюваної особи «розповісти», «пояснити» або «описати» якісь події або ситуацію.
- ▶ Закриті запитання вимагають певніших та чіткіших відповідей. Прикладами можуть бути: «Яка тоді була година?», «Хто ще там був?», «Яка його адреса?» Такі запитання дозволяють краще контролювати те, що говорить підозрювана особа, та є корисними, якщо підозрювана особа пропустила інформацію, яка вам потрібна. Проте такі запитання можуть обмежити саму розповідь.
- ▶ Запитання примусового вибору значно обмежують коло відповідей до вже запрограмованих вами. Таким питанням може бути «То була гвинтівка чи пістолет?», хоча зброею могла бути й рушниця. Підозрювана особа може обрати одну з запропонованих відповідей, просто щоб задовольнити інтерв'юера або перейти до інших питань. Вам слід уникати таких запитань, адже вони не передбачають об'єктивності, а відповіді можуть бути поза межами вибору, запропонованого інтерв'юером. Не обмежуйте таким чином ваше інтерв'ю.
- ▶ Багатоваріантними запитаннями є такі, де інтерв'юер задає більше одного запитання за один раз. Це може легко заплутати особу, з якою проводиться інтерв'ю, і зробити так само заплутаними її відповіді інтерв'юерові. Прикладом цього виду запитання є таке: «Коли він це сказав і що він зробив, і хто ще був присутній?»
- ▶ Навідні запитання пропонують певну відповідь і можуть бути розцінені як маніпуляція по відношенню до особи, з якою проводиться інтерв'ю. Наприклад, запитання «Ви хотіли завдати йому ушкодження, чи не так?» Такі запитання можуть призвести до того, що підозрювана особа погодиться зі сказаним, навіть якщо вона непевна щодо цього або погано пам'ятає.

Вам потрібно вирішити, яким чином ви вимагатимете пояснень щодо інформації, яка спростовується. Частково це залежатиме від розуміння вами підозрюваної особи та відносин, які ви побудували з нею під час інтерв'ю. Наприклад, підозрювана особа заявила, що вона перебувала в місці X, але у вас є свідок, який бачив її в іншому місці Y. Ви можете вирішити прямо запитати в підозрюваної особи: «Це неправда, ми знаємо, що ви були в місці Y. Чому б вам це не визнати?» Можливо, це й призведе до того, що підозрювана особа признається, але вона може й удатися до заперечень, і тоді їй буде важче у майбутньому визнати це, взаєморозуміння погіршиться, а підозрювана особа стане менш схильною до розголошення будь-якої інформації. Але ви можете спробувати з'ясувати цю невідповідність і таким чином: «У нас тут проблема, адже дуже надійний свідок каже, що бачив вас у місці Y, а ви тим часом кажете, що були в місці X. Ми зможемо це якось пояснити? Можливо, ви хотіли б щось додати, таке, що зможе допомогти нам з'ясувати це?» В останньому прикладі застосування займенника «ми» допомагає підтримувати відносини взаєморозуміння та створює враження того, що ви разом з підозрюваною особою працюєте разом, щоб з'ясувати, що насправді відбулося. Ви можете притримуватися версії підозрюваної особи, навіть там, де вона розбігається з пред'явленими доказами, та ставити закриті запитання, наприклад: «Ви все ще стверджуєте, що вас не було в місці Y?» Підозрювана особа усвідомить вагомість доказів проти неї, якщо ви оберете вірну стратегію пред'явлення їх під час інтерв'ю. Це може переконати її, що визнання вини є для неї найкращим варіантом дій. Якщо підозрювана особа визнає свою вину, вам слід дозволити їй надати нову версію розповіді та підтримувати повне й точне викладення нею інформації, ставлячи відкриті запитання та здійснюючи зондування.

Під час усього інтерв'ю ви повинні зберігати спокій, зібраність і цивілізоване ставлення. Навіть у разі, якщо вам доводиться рішуче заперечувати певні елементи розповіді підозрюваної особи, робіть це, не виявляючи ворожості або агресивності.

Завершення

Завершення процесуального інтерв'ю є важливим етапом, його не можна робити швидко, вважаючи, що інтерв'ю завершилося, коли ви вичерпали свій перелік запитань. Існує низка питань, на які слід звернути увагу. Насамперед, слід запитати в підозрюваної особи, чи бажає вона щось додати до своєї розповіді чи щось уточнити, або чи є в неї якісь запитання. Пам'ятайте, що може виникнути потреба в новому інтерв'ю підозрюваної особи, отже, важливим є збереження відносин взаємодії та професійного ставлення, заснованого на повазі. Якщо ви вже про це знаєте, повідомте її на цьому етапі, про що ви маєте намір запитувати під час майбутніх інтерв'ю.

Оцінювання

Наприкінці процесуального інтерв'ю ви маєте найперше оцінити, чи досягли ви цілей, які ви ставили відносно інтерв'ю на стадії планування. Вирішіть, які дії є необхідними для просування слідства з урахуванням розповіді підозрюваної особи, її відповідей на ваші запитання та інформації, якою ви вже володієте. Можливо, вам знадобляться додаткові слідчі дії для перевірки правдоподібності показань, перевірки заяв, зроблених підозрюваною особою на свій захист, або ж для того, щоб знайти та отримати інші докази, включно з іншими потенційними свідками або підозрюваними. Можливо, вам буде потрібно оцінити, чи варто проводити ще одне інтерв'ю, і як вам краще до нього підготуватися.

Етап оцінювання надає також можливість поміркувати про ефективність власної роботи. Це означає не лише визначити критичні сфери, де існують недоліки, які потребують вашої уваги, але й похвалити себе за те, що добре спрацювало і, що ви робитимете надалі. Такі оцінювання стають ще кращими, якщо в цьому вам допомагає досвідчена третя сторона, і ви маєте можливість врахувати зворотній зв'язок від неї в плані вашого професійного розвитку та під час постановки особистих цілей.

A photograph of a document titled "INVESTIGATION FINDINGS" with a paperclip and a gavel. The document is white with black text, and the gavel is dark wood. The background is a light brown surface.

INVESTIGATION FINDINGS

Заключна частина

Набуття та застосування звичок процесуального інтерв'ю може бути складним і відповідальним завданням. Це вимагає застосування комунікаційних навичок на високому рівні та здатності бути відкритим і співчутливим, навіть у найскладніших ситуаціях. Інтерв'юери мають бути здатними вести планування, застосовувати структурний підхід та виявляти дисциплінованість під час усього інтерв'ю. Вони повинні бути здатними критично оцінювати власну ефективність та прагнути розуміти складні психологічні процеси. Навіть якщо ці навички здобуто, їх можна легко втратити або вони можуть деградувати, якщо керівництво не буде їх цінувати, заохочувати, винагороджувати або гарантувати їхню якість.

Разом з тим, як доводить цей посібник, можна досягти значного покращення техніки процесуального інтерв'ю, зробивши певні прості, але критично важливі кроки. Будь-хто зі співробітників поліції може користуватися великим обсягом наукових досліджень та досвіду кваліфікованих практиків, на основі яких сформувався цей підхід до успішного кримінального розслідування.

Співробітники поліції – це прагматики. Виконуючи свої обов'язки, вони прагнуть знати, що спрацює. Цей посібник демонструє підходи, «які працюють», і надає співробітникам поліції базові ресурси, які спрацюють при проведенні процесуальних інтерв'ю. Слід визнати, що сам по собі він не перетворить усіх співробітників у досвідчених фахівців з ведення процесуальних інтерв'ю. Проте він створює міцну основу, на якій співробітники поліції можуть впровадити випробувані методи до своєї професійної діяльності. Це не лише посилить ефективність поліції у веденні слідства, але й також надасть їй співробітникам можливість здійснення правоохоронної діяльності, що ґрунтується на повазі до прав людини, а це те, чого прагнуть і на що заслуговують громадяни.

Правоохоронна діяльність в умовах демократії та верховенство права

Широко визнаним є той факт, що більшість злочинів розкриваються на основі інформації, яку надає громада. Там, де поліція має довіру та повагу громади, якій вона служить, а також різних груп населення, які складають цю громаду, існує вільний рух такої інформації. А якщо цього немає, поліція змушена у розкритті злочинів надто покладатися на визнання вини. Ця залежність несе з собою небезпеку застосування тиску, згоду з неправдивими визнаннями та порушення прав людини внаслідок реального або уявного тиску щодо розкриття злочинів. Успіх поліції в розкритті злочинів тісно пов'язаний з її відносинами з громадськістю.

З точки зору притягнення злочинців до відповідальності важливо мати слідчих з високим класом навичками процесуального інтерв'ю, проте їхній потенційний внесок у розкриття злочинів буде завжди вкрай обмеженим без підтримки з боку свідків та потерпілих – пересічних громадян, готових допомагати у здійсненні правосуддя. Громадяни набагато охочіше роблять це, якщо вірять у справедливість системи правосуддя, в професійну ефективність та добросовісність неупередженої та гуманної служби поліції. Професійне та засноване на повазі процесуальне інтерв'ю може бути важливим компонентом довіри з боку громади та поваги до верховенства закону.

Принципи процесуального інтерв'ю

Метою є одержання точної, надійної та повної інформації

- ▶ Мета процесуального інтерв'ю – одержання повного, достовірного та точного опису подій, які трапилися, а також іншої відповідної інформації, відомої особі, з якою проводиться інтерв'ю.

Поєднуйте об'єктивність із допитливістю, сприймайте особу як невинувату, поки не буде доведено її вину

- ▶ Інтерв'юер не повинен дозволяти собі перебувати під впливом особистих поглядів або упереджень, натомість він повинен дотримуватися об'єктивності. Це дасть можливість застосувати підходи, які просувають слідство, дозволить ставити запитання до розповіді з метою розкриття повної та надійної версії подій. Роблячи це, інтерв'юер може перевіряти розповіді за допомогою інформації, якою він вже володіє.

Поводьтеся неупереджено та поважайте гідність кожного

- ▶ Важливо, щоб інтерв'юер завжди поведився професійно, з повагою ставився до прав підозрюваної особи, реагував на можливі особливі потреби підозрюваних.

Можна ставити запитання навіть підозрюваній особі, яка мовчить, адже розслідування – ваш обов’язок

- ▶ Інтерв’юер має ставити запитання підозрюваній особі, навіть якщо та відмовляється відповідати. Адже підозрювана особа пізніше може стверджувати, що певних запитань їй не ставили. Для них це – можливість розповісти.

Ви ж можете ставити будь-які запитання, головне, щоб вони мали відношення до слідства

- ▶ Від вас вимагається розслідування конкретного злочину, і для цього ви маєте право ставити будь-які запитання, які мають відношення до розкриття справи.

Ви не повинні сприймати на віру відповіді, які вам надаються, і можете наполегливо продовжувати ставити запитання, головне, щоб це не перетворювалося на репресивний допит

- ▶ Інтерв’юер може ставити уточнювальні запитання та спростовувати розповіді з метою розв’язання суперечностей та невідповідностей у пошуку правдивої та точної інформації.

Пам’ятайте, що справжнє визнання вини має переваги як для потерпілого, так і для всієї системи правосуддя.

- ▶ У той час як ви повинні остерігатися можливості неправдивого визнання вини, справжнє визнання здатне зменшити тривогу і стрес для потерпілого та забезпечити правосуддя в більш ефективніший та своєчасний засіб, ніж коли справа оскаржується в суді.

Цей короткий вступний посібник розроблений за ініціативою Відділу з питань співробітництва у галузі кримінального права Ради Європи (DG1) та призначений насамперед як навчальний інструмент для співробітників поліції, які проводять процесуальні інтерв'ю, з особливим наголосом на інтерв'ю підозрюваних осіб. Його основоположна мета полягає в розвитку побудованих на дотриманні прав людини практик процесуального інтерв'ю як частини розслідування, з наголосом не лише на правових та моральних імперативах, але й на оперативній ефективності такого підходу.

Цей посібник наголошує на небезпеці цілковитого покладання на необґрунтовані визнання як на засіб розкриття злочинів; підкреслює критичну важливість збереження об'єктивності та презумпції невинуватості; надає докази ненадійності застосування репресивних засобів та катувань під час інтерв'ю підозрюваних осіб; містить практичні поради щодо постановки запитань до підозрюваних осіб, які з більшою вірогідністю дадуть змогу одержати реальну інформацію; надає співробітникам поліції засоби ефективного структурування та планування процесуальних інтерв'ю.

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 47 держав-членів, включно з усіма державами-членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини – договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE